

*Юлінецька Ю. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов № 1**Національного університету «Одеська юридична академія»**Голубова Г. В.,**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов № 1**Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЗАЦІЇ МОВИ

Анотація. У статті проаналізовано науковий фонд з проблеми юридизації мови, яка зумовлює пошук балансу мовних і правових презумпцій, що призводить до реалізації послідовного погляду на мову крізь призму тих законів, які визначають залучення конкретних явищ мови в юридичну практику. Юридична мова є відображенням правового життя загалом. Передумови та можливості юридизації мови, так само як і соціальних відносин між носіями мови, впливають із самої мови й визначаються нею – її власними особливостями, законами та нормами.

Установлено, що юридизація природної мови здійснюється у двох аспектах: в аспекті вивчення мови як об'єкта правового регулювання й в аспекті вивчення мови як засобу здійснення правової діяльності. Юридизації піддаються не тільки мовні засоби, що маркують правопорушення, які є концептуалізованими в правових документах, а й мовні засоби, що актуалізують ознаки правопорушення або сигналізують про них у конкретному дискурсі. Юридична мова є елементом правового життя, що являє собою систему, в якій мова є засобом реалізації правової та інших сфер життєдіяльності суспільства.

Юридичний аспект мови являє собою природні мовні прояви, що містять елементи права, в кожному з яких можна побачити певні потенціальні можливості юридизації. Для кожного функціонально-стильового різновиду юридичної мови властиві свої специфічні ознаки, норми та правила використання мовних засобів відповідно до ситуації та комунікативного завдання. Традиційно юридична мова сприймається як засіб, що дає змогу донести юридичну інформацію до адресата. Вища форма юридизації природної мови виникає в законотворчій діяльності, оскільки природна мова є єдиною формою втілення волевиявлення законодавця.

У дослідженні також визначено сутність юридичної лінгвістики, яка вивчає розвиток, природу й уживання юридичної мови. Наголошено, що наукові пошуки в цій сфері можуть охоплювати лексичний склад юридичної мови, синтаксис, семантику мови. Також визначено сутність таких понять, як мовне спілкування та юридичний аспект мови. Дослідження доповнено структуруванням юридичного дискурсу за відповідними функціональними галузями права.

Ключові слова: юридична мова, мова права, природна мова, юридизація, юридична лінгвістика, мовне спілкування, юридизація природної мови.

Постановка проблеми. Питання юридизації мови уособлює пошук балансу мовних і правових презумпцій, що призводить до реалізації послідовного погляду на мову крізь призму тих законів, які визначають залучення конкретних явищ мови в юридичну практику [1]. Мова права є об'єктом вивчення як юридичних наук (загальна теорія держави і права, філософія права, логіка права, історія держави і права, юридична герменевтика, юридична техніка), так і філологічних (теорія мовної комунікації, культура мови, стилістика, історія мови, термінознавство, лексикографія, прикладна лінгвістика, семасіологія, судова риторика), а також формальної логіки, філософії, історії, соціології, інформатики, текстології дипломатики тощо. Кожна із цих наукових галузей досліджує мову права через розгляд вербального втілення правової думки в різних аспектах.

Наявність багатьох спільних сфер призвела до виникнення наприкінці минулого століття на межі юриспруденції й лінгвістики міждисциплінарної наукової галузі знань, такої як юрислінгвістика, яка займається дослідженням юридичного аспекту мови (значущість якого має як універсальний, так і конкретно-історичний характер). Юридична лінгвістика вивчає розвиток, природу й уживання юридичної мови. Дослідження в цій сфері можуть охоплювати лексичний склад юридичної мови (особливо термінологію), синтаксис, семантику мови. Отже, предметом юрислінгвістики є юридичне функціонування мови, її юридизація, що досліджуються за допомогою власного науково-теоретичного та методичного апарату, спрямованого на фундаментальне системне вивчення мовних явищ і процесів у юридичній сфері, засоби й інструменти ефективної правової комунікації [1, с. 67].

Юридична мова є відображенням правового життя загалом. Проте вона основана на базі мови повсякденного спілкування, унаслідок чого граматики й загалом словниковий склад юридичної мови збігаються з граматичною будовою та лексичним складом повсякденної мови. Традиційно юридична мова сприймається як засіб, що дає змогу донести юридичну інформацію до адресата.

На відміну від більшості інших мов, які слугують спеціальним цілям, юридична мова досить старовинна, що спричинило значний її вплив на мови повсякденного спілкування різних країн у ході історичного розвитку; вона керує всіма сферами суспільного життя й може за допомогою інтертекстуальності комбінуватися з мовами будь-якої іншої сфери. Водночас юридична мова певною мірою формує повсякденну мову. Юри-

дична мова є елементом правового життя, що являє собою систему, в якій мова є засобом реалізації правової та інших сфер життєдіяльності суспільства [1, с. 68–69]. Право обов'язково пов'язане з мовою, і в цьому сенсі юридична мова існує так довго, як і саме право. У певних контекстах домінує мовний аспект права: юридичні переклади, юридична лексикографія, юридична риторика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Юридизація мовних засобів як об'єкта правового регулювання має не тільки лінгвістичну, а й перспективну для сучасного мовознавства міждисциплінарну спрямованість. Проблему юридизації мовних засобів як об'єкта правового регулювання висвітлено в наукових працях М. Гаспарова, М. Жинкіна, Є. Кубрякової, О. Леонтьєва та ін. Функціонально-стильові особливості мови права вивчали такі вчені, як О. Александров, Д. Бараник, В. Власенко, О. Галяшина, М. Голєв, Т. Губасєва, Н. Івакіна, Н. Калініна, А. Марахова, А. Піголін, Н. Присяжнюк, О. Ушаков та ін. Теорії мовленнєвої діяльності, теоріям тексту, стилістики, культури мовлення присвятили дослідження Л. Виготський, А. Деркач, І. Зимня, О. Лурія, Т. Єрмоєнко, Р. Мартинова, Т. Корольова, О. Образцова, Є. Пасов, С. Рубінштейн, І. Синиця, Л. Таланова, Т. Ушакова, Г. Харлов та ін. Натомість, незважаючи на виокремленні вище наукові доробки, лінгвістичні аспекти юридизації мови сьогодні досліджені недостатньо.

Мега статті полягає в теоретичному аналізі наукового фонду з проблеми юридизації мови, у висвітленні деяких її лінгвістичних аспектів, а також у визначенні сутності юридизації природної мови.

Виклад основного матеріалу. Юридизація природної мови здійснюється у двох аспектах: в аспекті вивчення мови як об'єкта правового регулювання й в аспекті вивчення мови як засобу здійснення правової діяльності. Юридизація – процес придбання мовою (мовними одиницями, в тому числі й текстовими/мовними) здатності корелювати з ознаками складу злочину й бути об'єктом правової інтерпретації. Юридизації піддаються не тільки мовні засоби, що маркують правопорушення, які є концептуалізованими в правових документах, а й мовні засоби, що актуалізують ознаки правопорушення або сигналізують про них у конкретному дискурсі (комунікативному середовищі).

Юридизація може бути конвенційною та оказіональною. Процес юридизації може бути представлений як комунікативний розвиток знака в лінгвоправовому просторі дискурсу: його зміст стає не тільки ширшим, а й багатограннішим, ніж у системі мови, і він набуває (чи ні) дискурсивної властивості юридизованості [2, с. 3].

До найважливіших аспектів взаємовідносин природної мови та мови юридичної зараховують такі: природна мова є об'єктом правового регулювання, тоді як в іншому аспекті вона є основним засобом здійснення правової діяльності й основним субстратом утілення її результатів, а саме юридичним текстом. З погляду правового аспекту юридична мова уособлює джерело соціальних конфліктів, які виникають у процесі використання мови його носіями в гострих соціально значущих ситуаціях, що входять у юрисдикцію тих чи інших законів. Правове регулювання вимагає відволікання від багатьох нюансів природної мови, оскільки її юридизація означає не тільки підведення його до побудованої на інших засадах сис-

теми (у системі вже наявних юридичних загальних принципів і реальних законів, створених на їх основі, і таке підведення природної мови до правової сфери означає його неминуче спрощення, схематизацію); крім того, юридична практика потребує використання спрощених, схематизованих положень, без наявності яких прийняття юридичних рішень може перетворитися на складні лінгвістичні дослідження та дискусії лінгвістичного характеру [3, с. 9].

Вища форма юридизації природної мови виникає в законотвірчій діяльності, оскільки природна мова є єдиною формою втілення волевиявлення законодавця. Цілком зрозуміло, що в текстах законів різних рівнів, постанов, наказів, судових вироків тощо використовуються елементи умовної (тією чи іншою мірою) юридичної мови, стосовно якої елементи природної мови виступають як генетична внутрішня форма. Водночас юридизація природної мови в правових текстах не може досягти абсолютного ступеня, адже природна мова навіть у статусі внутрішньої форми для юридичних термінів так чи інакше продовжує впливати на його сприйняття; крім того, в юридичному тексті необхідно зберігаються безпосередні змістові елементи природної мови, наприклад, нетермінологізована лексика, що перейшла в юридичну мову з природної мови з усіма притаманними останній властивостями: граматичними значеннями слів і слівосформ, службових слів і зв'язком; змістами синтаксичних конструкцій, розділових знаків, логічних наголосів; суб'єктивними модусами й оцінками; невизначеністю обсягу та змісту лексичних одиниць і змістових меж між ними, тобто всіх елементів природної мови, яких не може позбутися автор юридичного документа, використовуючи природну мову. Ще більшою мірою природна суб'єктивність юридичної мови виявляється за умови підходу до юридичних текстів з боку їх споживачів, особливо пересічних носіїв мови, які не мають спеціальних знань у галузі юриспруденції. У цьому випадку виникає широка можливість різної смислової інтерпретації висловлювань, що становлять текст юридичного документа.

У зв'язку з цим є можливість стверджувати про необхідність створення юридичних документів, що зумовлює природність їх суб'єктивізму [3, с. 22–23]. Підґрунтям цьому є дослідження О. Вальтера, в якому автор структурує юридичний дискурс за відповідними функціональними галузями права, такими як: 1) мова законів (законодавчі, абстрактні правові норми, призначені законодавцем як для фахівців, так і для неюристів); 2) мова юридичної науки та експертиз (коментарі й обговорення спеціальних питань фахівцями для фахівців); 3) мова відомчого писемного спілкування (формуляри, пам'ятки, повістки тощо); 4) адміністративний жаргон (неофіційне обговорення спеціальних питань фахівцями) [5, с. 44–57]. Для кожного функціонально-стильового різновиду юридичної мови властиві свої специфічні ознаки, норми та правила використання мовних засобів відповідно до ситуації та комунікативного завдання.

Адаптація природної мови в юридичній сфері та її входження в юридичні тексти є об'єктом вивчення й досліджень багатьох учених. Незважаючи на те що юридичні тексти будуються на основі природної мови, взаємодія цих мов різноманітна й неоднозначна. З іншого боку, у процесі взаємодії природна мова органічно вростає в юридичну сферу, трансформуючись у юридичні тексти (документи), які зберігають багато ознак природної мови, позбавлені внутрішніх юридичних умовностей і значущостей: суб'єктивні пресупозиції

й модальності, нетермінологічні слова в нечітких, розмитих значеннях, розмовні синтаксичні конструкції, вільна композиція тексту – усе те, що властиво мові людей, далеких від юриспруденції (документи типу заяв, скарг, протоколів допиту, що відображають повсякденну мову). Але вже первинна юридична обробка таких текстів істотно відводить їх від природних змістів і форм у бік юридичних змістів і форм, оскільки припускає інші презумпції побудови тексту, інші модальності, а отже, й інші засоби втілення [3, с. 20–21]. Ще більшою мірою природна суб'єктивність юридичної мови виявляється за умови підходу до юридичних текстів з боку їх споживачів, особливо пересічних носіїв мови, які не мають професійного стосунку до юриспруденції.

Отже, мовне спілкування – одна з форм соціальної взаємодії, що нерідко має конфліктний характер, неминуче породжує потребу його юридизації. Правове життя суспільства у своєму різновиді, окрім позитивних складників (права та свободи людини, механізму правового регулювання, правомірних юридичних вчинків тощо), має також негативні (правопорушення, деформація правосвідомості, криміналістичні структури тощо). На думку сучасних дослідників, юридична мова є відображенням правового життя загалом, а отже, використовується також у її негативних сферах. Проте юридична мова не несе в собі негативних складників; її ресурси мають позитивну цільову спрямованість – донести думку до адресата. Залежно від сфери функціонування змінюється не спрямованість, а лише їх набір [1, с. 69].

Юридичний аспект мови – це, по-перше, ті природні мовні прояви, які містять елементи права, в кожному з яких можна побачити певні потенціальні можливості юридизації [4]. По-друге, у сферу юрислінгвістики входять ті закономірності природної мови, які лежать або повинні лягти в підстави тексту закону, багато в чому визначають як його створення, так і застосування в юридичній практиці.

З погляду лінгвістики перший аспект може бути названий юридичним аспектом мови. У цьому аспекті предметом юрислінгвістики є процеси, що призводять до юридизації мови та взаємин людей з приводу мови. Як зазначає М. Голев, передумови й можливості юридизації мови (і соціальних відносин між носіями мови) випливають із самої мови та визначаються нею – її власними особливостями, законами й нормами. Другим аспектом юридичної мови, її онтологічною базою, є металінгвістичний аспект – юридична мова, яка вирізняється об'єктивністю, логічністю, офіційністю, послідовністю, докладністю, стандартизованістю; аргументованістю й обґрунтованістю, побудованими на фактологічній точності, конкретності, достовірності, узагальненості й абстрагованості.

У першому аспекті мова та її носії є суб'єктами й об'єктами права. У свою чергу, у другому аспекті мова представлена як засіб створення та розуміння закону (законотворча й інтерпретаційна функції природної мови в юридичній сфері), а з іншого боку – застосування закону, де мова є предметом (чи засобом) юрислінгвістичної експертизи (М. Голев). Використання в останній описового підходу до семантики дає змогу виявити в повсякденній мові такі природні синоніми та члени семантичного поля, так звані слова юридичної метамови, як, наприклад, образа, моральні збитки, шкода, моральні страждання, принижувати, паплюжити честь, гідність, пристойність, добре ім'я, моральні принципи, ділова

репутація, наклеп, завідомо хибні відомості, буквальный смисл, нечесний вчинок, неправильна поведінка. Багато з таких слів мають неповною мірою термінологізований сенс. Від того, як реально функціонують ці слова-поняття в суспільстві у власне смисловому, нормативно-стилістичному, психолінгвістичному, соціолінгвістичному аспектах мови, багато в чому залежить реальна суспільна дія понять, які висловлюються ними, і, відповідно, закону, що регулює цю дію (шляхом санкцій, у разі їх порушення).

Ще одне суперечне питання – проблема зрозумілості (ясності) мови законодавства. Це питання важливе тому, що тільки за умови абсолютної ясності мови закону суб'єкт права може нести юридичну відповідальність за правовим актом [6]. У світовій практиці мова правових актів розглядається як особлива юридична мова, що має мало спільного з літературною мовою; з іншого боку, мову права можна розглядати як різновид (стиль) загальнолітературної мови.

Різним типам текстів притаманний різний ступінь юридизації. Вищого ступеню юридизації природної мови набувають максимально термінологізовані тексти (насамперед тексти закону, нерідко перед їх прийняттям у законодавчому органі вони проходять сувору лінгвістичну експертизу), в яких «звичайні» слова з природної мови становлять небажану периферію й розглядаються як неминуче обмеження необхідної спеціалізації юридичної мови. Більш детальний ступінь юридизації природної мови в цій групі текстів пов'язаний із рівнем (статусом) закону: від конституції до місцевих постанов. Одним із основних завдань юрислінгвістики є виявлення подібних «вкрапель» природної мови та прагнення надати їм більш суворого сенсу, що наближує їх до термінів. Середній ступінь виявляється в текстах, пов'язаних із законотворенням (наприклад, у текстах службового листування, що створюються професійними юристами), у яких прояви природної мови більш регулярні. Наступний ступінь – у текстах, що створюються нефахівцями, але мають юридичне призначення. Вони відображають повсякденні уявлення пересічних носіїв мови про юридичну мову (її стиль і лексику) та часто є наслідком її своєрідної інтуїтивної імітації. Тоді «природність» може стосуватися не тільки одиниць природної мови, а й самих термінів, які можуть бути досить суб'єктивно семантизовані. Четвертий ступінь знаходить себе в текстах, які створені поза установки на юридичне функціонування, але тих, що потрапили до них з об'єктивних причин, наприклад, у текстах з інвективною лексикою, яка підлягає лінгвістичній експертизі у зв'язку зі справами, пов'язаними зі словесною образою особистості. У цьому випадку юридизації піддаються лише «точки дотику» таких текстів із законом; вона необхідна для «переведення» природної мови у сферу дії закону для його здійснення [3, с. 9–41].

Отже, спираючись на вищезазначене, доходимо висновку, що у сферах формування юридичних текстів менш високого статусу наближеність їх до природної мови з усіма її атрибутами суб'єктивності більш очевидна. Це стосується взаємодії пересічних носіїв мови з офіційними органами, наприклад, у різного роду заявах, скаргах, запереченнях, які є, по суті, формами повсякденної юридизації.

Висновки. Спираючись на мету дослідження, проаналізували науковий фонд з проблеми юридизації мови. Установлено, що юридизація природної мови здійснюється у двох аспектах:

у першому природна мова є об'єктом правового регулювання, в іншому є основним засобом здійснення правової діяльності й основним субстратом утілення її результатів у вигляді юридичного тексту. Вища форма юридизації природної мови виникає в законотвірчій діяльності, оскільки природна мова є єдиною формою втілення волевиявлення законодавця. Юридична мова є елементом правового життя, що являє собою систему, в якій мова є засобом реалізації правової та інших сфер життєдіяльності суспільства. Передумови й можливості юридизації мови, так само як і соціальних відносин між носіями мови, випливають із самої мови й визначаються нею – її власними особливостями, законами та нормами.

Виявлено, що юридизації піддаються не тільки мовні засоби, що маркують правопорушення, які є концептуалізованими у правових документах, а й мовні засоби, що актуалізують ознаки правопорушення або сигналізують про них у конкретному дискурсі (комунікативному середовищі). Також у дослідженні визначено сутність мовного спілкування, юридичного аспекту мови, юридизації природної мови.

Перспективи подальших досліджень у цьому науковому напрямі вбачаємо в розгляді взаємовпливу процесів юридизації та деюридизації мови в сучасних умовах розвитку суспільства.

Література:

1. Шепелёв А.Н. Юридический язык как явление правовой жизни. *Вестник Тамбовского университета. Серия «Гуманитарные науки»*. 2015. Вып. 8 (148). С. 65–70.
2. Егорова Е.Н. Проблема юридизации языковых средств в современной лингвистике (на примере исследования концепта словесное оскорбление) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Гос. образоват. учреждение высш. образования «Помор. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова». Архангельск, 2010. 26 с.
3. Голев Н.Д. Юридизация естественного языка как лингвистическая проблема. *Юрислингвистика-2: русский язык в его естественном и юридическом бытии* : межвузовский сборник научных трудов / под ред. Н.Д. Голева. Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2000. С. 9–41.
4. Голев Н.Д. Юридический аспект языка в лингвистическом освещении. *Юрислингвистика: проблемы и перспективы* : межвузовский сборник научных трудов / под ред. Н.Д. Голева. Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 1999. С. 7–58.
5. Царьова І.В. Лінгвопрагматичний аспект юридичного дискурсу. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2017. Вип. 9. С. 126–132.
6. Артикуца Н.В. Мова права і юридична термінологія : навчальний посібник. 2-ге вид., змін, і доп. Київ : Стило, 2004. 277 с.
7. Брусенская Л.А. Лингвоюридические аспекты современной коммуникации. *Правовая политика и правовая жизнь (ВАК)*. 2011. С. 111–115.
8. Маркова А.В. Проблема юридизации естественного языка в современной лингвистике. *Философия права*. 2015. № 1 (68). С. 86–89.
9. Чухвичев Д.В. Логика, стиль и язык закона. *Право и политика*. 2005. № 2. С. 140–151.
10. Шокиров Т.С. Национальная юрислингвистика и ее задачи. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2013. № 9. С. 90–91.

Yulinetskaya Y., Golubova A. Linguistic aspects of language juridisation

Summary. The article analyzes the scientific foundation on the problem of language juridisation, which determines the search for a balance between linguistic and legal presumptions, leading to the realization of a consistent view of language through the prism of those laws determining the involvement of specific language phenomena into the legal practice. Legal language is a reflection of legal life as a whole. The prerequisites and possibilities for the juridisation of a language, as well as of the social relations between native speakers, derive from the language itself and are determined by it (its own peculiarities, laws and norms).

The two aspects of implementation of a natural language juridisation have been established: studying a language as an object of legal regulation, and studying a language as a means of legal activity. Not only linguistic offense markers, which are conceptualized in legal documents, are subjected to juridisation, but also linguistic means that actualize or signalize the offenses in a particular discourse. Legal language is the element of legal life being a system in which language is a means of realizing the legal and other spheres of society.

The legal aspect of language represents those natural linguistic manifestations that contain elements of law in each of which you can see certain potential possibilities of jurisdiction. For each functional and style variation of legal language, there are specific features, principles and rules for the use of linguistic means in accordance with the situation and communicative task. Traditionally, legal language is perceived as a means of conducting legal information to the addressee. The utmost form of natural language juridisation is found in lawmaking, since natural language is the only form of legislator's will embodiment.

The article also identifies the essence of legal linguistics that studies development, nature and use of legal language. It is emphasized that the relevant research can cover the lexical composition of legal language, its syntax and semantics. The essence of such concepts as language communication and the legal aspect of language have also been defined. The study is complemented by structuring legal discourse across appropriate functional areas of law.

Key words: legal language, law language, natural language, juridisation, legal linguistics, linguistic communication, juridisation of natural language.